

ЗА БОТЕВИЯ РОМАН НА РЕВОЛЮЦИЯТА¹ FOR BOTEV'S NOVEL OF THE REVOLUTION

Ботев, Христо. Да драснем кибрита на въстанието... Политическият роман на поета. Съставителство, предговор и бележки към изданието Иван Радев. С., 2018.

През годините Св. Игов поддържа, аргументира и даже художествено подплътява тезата си възможността отделни текстове на даден автор да се прочетат като взаимно допълващи се, като единно романо-повествование; за романа като полигенетичен и хетерогенен жанр. Съвсем целенасочено литературоведът се позовава на Михаил Бахтин, според когото в конструкцията на романа може да бъде включен принципно всеки жанр. Концептуалната идея на литературоведа започва да работи като модел на мислене за романа като непрекъснато обновяваща се повествователна форма, търсеща познанието на и за човека.

Неслучайно посочвам теоретичната постановка на Игов, тъй като на типологично равнище акад. Радев прави нещо подобно – конструира *post factum* недописания политически роман на Ботев, подреждайки в единно цяло статиите му от в. „Знаме“, като ги събира под общото заглавие „Да драснем кибрита на въстанието...“. Това са публицистично-репортажни текстове, които, аналогично на поетическите, трансцендентират смисъла на съществуването чрез свободата и волята за смърт. „Да драснем кибрита на въстанието“ е едновременно исторически апел и метафизически порив. „Да драснем кибрита на въстанието“ е безапелационният, категоричен призив, който „с битово-метафоричния си заряд събира в себе си всичко, което занимава и вълнува Христо Ботев през целия му кратък живот (Ботев 2018: 23). Това е нетърпеливият вокатив, призивният императив, който може да бъде „изпят“ на един дъх само от Ботевия глас – страстно, пламенно, огнено горещо, бурно и развълнувано. Това е революционният глас, който, призовавайки, гори. Гласът „адски жупел“ (Мешеков 1989: 327), по сполучливия израз на Ив. Мешеков, спрямо зависимостта, смиреннието, пустотата. Това е гласът, който в музиката се определя като *passionato ardente* (страстно, пламенно, огнено горещо) или *passionato tempestoso* (страстно, бурно, развълнувано).

Предговорните думи на акад. Радев, които са и своеобразен рецептивен ключ към прочита на непознатия досега репортажен политически роман на поета, внушават, че в съзнанието и в жизненото горене на Ботев дилемата поет или четоводец не съществува. В такъв живот, устремен към екстатиката на бунта, писането на стихове не се е осъзнавало като най-важната и неотменна мисия.

Тръгвайки от психобиографичните личностни характеристики, от дълбинните духовни предразположения и ментални нагласи, Ив. Радев излага категорично тезата, че полето, в което Ботев суверенно изявява социално-гражданските си идеи, геополитическите си възгледи, държавнотворческото си мислене, е журналистическата дейност, подчинена изцяло на революционния идеал. Стотиците статии, очерци, полемични текстове, политически прегледи представят младия човек, приключил живота си едва на 27-годишна възраст, като мощен геополитически визионер, културен антрополог,

---

¹ Ботев, Христо. Да драснем кибрита на въстанието... Политическият роман на поета. Съставителство, предговор и бележки към изданието Иван Радев. С., 2018. Заглавието на биографията е „Христо Ботйов“, а год. на изд. е 1888. Грешка в изписването на Заимов – И. Р.

социолог, народопсихолог, философ на историята. Попрището на журналистиката се оказва най-адекватно за словото, което дее, за духа, който гори, за гласа, който гръмовно прорицава.

В една кризисна за националната общност ситуация публицистът Ботев разполага България на картата на световното, в плана на социални конфликти и политически проекти, свързани не само с Балканите, Русия и Европа, но и със страните на Изтока и Африка, САЩ и Южна Америка. В текстовете му са завихрени актуални топоси и събития от световната политика, които трудно могат персонално да бъдат обозрени в условията на робство.

Статиите на поета, които Ив. Радев осмисля като цялостен репортажен роман, въвличат в световната гражданско-хуманитарна мисъл. В тях всякакви регионални граници са преодоленни, българско-балкански комплекси са претопени от глобалната работа на ума му, от философско-интелектуалната напрегнатост на духа му. Наистина журналистическото му дело смайва с грамадността си – като обем и като смисъл, като мащаб и дълбочина, като широта на погледа и дълбочина на прозренията.

Светът с всичките си горещи точки ври и кипи в съзнанието на поета революционер, но и „цялото знание на света“ движи мисълта му, за да прерасне в индивидуална философия, в лична духовно-интелектуална визия за човека и историята. Но и в държавностроителна мисия, обърната към бъдещето на българския народ. В журналистическата дейност уникалната симбиоза на поета и публициста „триумфира с цялата си пълнота, с пределната си актуалност и мащаб на провиденчество“ (Ботев 2018: 15).

В неутвърдения жанров канон на възрожденския периодичен печат Ботев предлага разкрепостени като мислене, език и емоционалност текстове, в които въздейства магнетизмът на личностната му аура, гръмовната сила на критическия му глас, чиито думи разтърсват, упражняват власт. Патетичен, но и аналитичен, гневен, но и оценъчен, пламтящ, но и рефлексивен, именно този глас обединява отделните текстове в неразтрогваемо единство. Иван Радев говори за изненадващ с широтата си диапазон от интереси и форми на изява, от емоционална и гражданска ангажираност. Но всъщност това е гласът, чийто тонов обем и динамична амплитуда (от – до) се движи между двата крайни афекта – омразата (гнева) и любовта (възторга). Това е непостижимият от други диапазон в *поведението и физиономията* на Ботевия глас. Този негов „характер“, разбира се, е предпоставен от напрегнатия вътрешен духовен свят на Революционера публицист.

Най-задълбоченият историк на българската литература през епохата на Възраждането, Ив. Радев конструира политическия роман на Ботев в контекста на засилилата се тенденция към окрупняване на повествователните форми през 70-те години на 19. в. Тази линия съвпада с намерението на обсебения от гражданско-политическата енергия публицист да издава в. „Знаме“.

В цикъла текстове от политическата рубрика на „Знаме“ закънтява с нова сила гордият, гневен, драматично напрегнатият глас на революционера, намиращ се на самата граница между робството и свободата. Очевидно Ботев най-сетне е създал своята трибуна, от която лютият му и безалтернативен, саможертвен героически, но и държавнически глас да бъде чут от мнозина. Това е гласът на зрялото гражданско-политическо съзнание, но и на съдбовната обреченост, на историческата интуиция, но и на аналитичната мисъл. Има нещо абсолютистично, свръхвисоко като регистър и свръхсилно като звучене, върховно, космическо, вселенско в този глас на „човека Прометей“ (Мешеков 1989: 353).

Така „пророкът на хероичното“ (Пенев 1978: 642) ще увлече единородците към стихията на революцията в последователните броеве на седмичника „Знаме. Вестник политически и книжевни“ от 8 декември 1874 до 27 август 1875 г.

Без да се съобразява с теоретически постановки и конструкции, акад. Ив. Радев предлага да възприемаме уводните текстове от „Знаме“ като политически ангажирано повествование. „Сглобеният“ от литературния историк Ботев роман е резултат от рецептивната нагласа, от фикционализиращото съзнание, от гледната точка на изследователя, който възприема репортажните фрагменти в тяхното единство като съграждащи свят на идейно-политически кроежи, конфликти и отношения – бурен, развълнуван, стремителен. Именно светосъздаването е основна функция на романовото повествование. Възрожденската епоха, намираща се на ръба между робството и свободата, но и Европа на буржоазните революции, диша, живее, гори в тези страници. Фрагментите имат не само свой сюжет, макар и не предварително обмислен, но и своята крайна цел: „Да драснем кибрита на въстанието...“. Публицистичното слово е едновременно изповедно и обвинително, критикуващо и императивно, сатирично-

безпощадно и идеалистично-поривно, емпатично и безапелационно. Текстове са населени с персонажи, изпъстрени с факти и реалии, разлюлени от разместващи социално-политическото събития. Редакторът журналист ги регистрира и осмисля в движение, в мига на тяхното ставане, но ги и структурира в една трезво обективна националноидеологическа визия. Широкомащабната мисъл на публициста преброява буквално цялото земно кълбо.

При това съществува последователност, настоятелност в артикулирането и акцентиранията на определени теми, идеи, образи, свързани в общия сюжет на бунта и в единната гражданско-политическа концептуална рамка на Ботевото държавническо мислене. Самият той, воеводата, е център на актуалните събития, двигател на историята. Въпреки вулканичната експресия на публицистичното слово впечатлява зрелостта и далновидността на общественно-политическите оценки, схващането на света като поприще на Хераклитовия *polemos*, като борба на „противоположни мирозъзерцания“ (Ботев 2018: 33), като смъртоносна битка за лична и народна свобода.

Симптоматично е, че Ив. Радев поставя като своеобразно въведение на полученото се повествователно цяло от „Знаме“ есето „Народът вчера, днес и утре“ от 1871-а г. Самият заряд на този фило-софскоисторически рефлексивен и прозречески, устремен към бъдното текст съвпада със заложеното в „Знаме“.

Наистина по страниците на изданието „термометърът“ (Ботев 2018: 164) на българския революционен дух се нажежава до отвъд възможното. Революционната стихия фасцинира журналиста повествовател, който не се уморява брой след брой, текст след текст да втъпява на читателите си, че „единственият изход от това грозно положение, в което се намира народът, е революцията, и то революция народна, незабавна, отчаяна“ (Ботев 2018: 167).

Това е проза на късото дихание, на светкавичното деяние, на смъртоносното горене. Социален оракул, политически визионер, гласът на редактора на „Знаме“ впечатлява с интонационните извивки и прозиращите през тях еуфорични жестикулации на воеводата, обречъл се на смъртта в името на свободния живот.

За своеобразна поанта на този Ботев *въдъновен роман на революцията* Ив. Радев избира едно от последните писма на поета, изпратени от борда на кораба „Радецки“: „От автора си то е адресирано до няколко от неговите близки и идейни съмишленици сред българската емиграция (Ив. Грудев, Ив. Кавалджиев, Г. Странски...), но с изповедността, заряда и насочеността си писмото се възприема като отправено към всички негови съвременници и потомци“ (Ботев 2018: 186). „...Скоро ще да извикат 200 гърла: „да живее България!“ Чувствата, които сега напълнят душата ми, ме правят лев: аз съм трогнат от любовта и предаността на своите другари. Нашата девиза е: юначество и великодушие...“ (Ботев 2018: 184). Съвременниците и потомците и да не искат, няма как да не се сепнат от тътена на мощния му глас. Гласът *passionato ardente* и *passionato tempestoso*, гласът на „гневния пророк – юнак на новите времена“ (Мешеков 1989: 367).

Ботев 2018: Ботев, Христо. *Да драснем кибрита на въстанието... Политическият роман на поета*. Иван Радев – съст., предг. и бележки. С., 2018.

Мешеков 1989: Мешеков, Иван. Христо Ботев – поет и гений. // Иван Мешеков. Есета, статии, студии, рецензии. С., 1989.

Пенев 1978: Пенев, Боян. История на новата българска литература. Том 4. С., 1978.

Антония Велкова-Гайдаржиева

² **Антония Велкова-Гайдаржиева** (Antoniya Velkova-Gaydarzhieva) – дн, професор в катедра „Българска литература“ на Филологическия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, a.gaydarjieva@ts.uni-vt.bg